

Møde i Vester Brønderslev.

I »Vendsyssel Tidende« for 27. Juni 1906 læses: »Paa Foranstaltning af Provst Krarup, der interesserer sig levende for vore gamle Kirkebygninger saa vel som for den Historie, de repræsenterer, holdt Selskabet for Danmarks Kirkehistorie igaar et udmærket Møde i Brønderslev. En ret talrig Forsamling fulgte de fortrinlige Foredrag med stor Opmærksomhed«.

Efter Salmen »Til Himlene rækker din Miskundhed, Gud«! holdt Dr. H. F. Rørdam et kortere indledende Foredrag, hvorpaa Ordet blev givet til Arkitekt F. Uldall, efter hvis Manuskript følgende kan meddeles om nogle af

Vendsyssels ældste og mærkeligste Kirkebygninger.

Ærede Tilhørere!

De kjende alle det høitliggende Børglum, hvorfra man har den vide Udsigt ud over Vendsyssel og Vesterhavet. Her grundede Munke af Præmonstratenser-Ordenen i det 12te Aarh. deres Kloster. Suhm angiver Tiden til omtr. 1128, Trap derimod til 1134—39. Klosterkirken var uden Tvivl viet til Jomfru Maria; i al Fald fandtes der et Billede af Vor Frue, hvortil Dronning Margrete forærede en Guldkrone, som skulde smykke det paa Festdagene (Pont: »Dan. Atl.«). Kirken var Domkirke for Børglum Stift, og ved samme fandtes ogsaa Bispesædet. Oprindelig var Kirken bygget i romansk Stil af hugne Granitkvadre og meget anseelig. Den udgjør den nordre Fløi af Klostergaarden og har vistnok kunnet maale sig med Viborg Domkirke, ja har maaske endog overgaaet denne med Hensyn til Arbeidets

fortrinlige Udførelse. I 1862 stødte man ved at grave nogle Grøfter nord for det nuværende Chor paa meget betydelige Fundamenter og Sokler af den gamle Klosterkirke. Nationalmuseet lod foretage en sagkyndig Undersøgelse af det Fundne under Ledelse af Kunstmaler Zeuthen. Det blev herved godtgjort, at Kirken oprindelig er bygget i Basilikaform med et Midtskib, 2 Sideskibe, en Korsarm mod Nord og sandsynligvis en tilsvarende mod Syd samt en større, halvrund Apsis, der mod Øst afsluttede Choret. Sideskibene havde hver en Alterniche i den flade østre Væg; af disse var den nordre halvrund, medens den søndre, mærkeligt nok, var firsidet afsluttet. Til den østre Side af hver af Korsarmene fœiede sig et Kapel, der mod Øst endte i en Alterniche, som i Plan dannede en flad Bue, men ikke heller var kjendelig paa Murens Yderside. Midtskibet maa antages at have haft Bjælkeloft, medens Sideskibene og mulig Korsarmene vel have været hvælvede. I det nordvestre Hjørne af den nordre Korsarm saaes Fundamenterne for en Vindeltrappe. Planen var enestaaende her i Danmark, og Kirken synes bygget efter franske eller tyske Forbilleder. Desto mere maa man beklage, at den daværende Eier lod de fundne mærkelige Rester opbryde og anvendte de hugne Granitsten til Sokler og Grebningssten ved Opførelsen af Afbyggergaarde under Børglum Kloster. Jeg opholdt mig just i Efteraaret 1862 paa Egnen og fik derved Leilighed til at tage en Opmaaling af Kirken og de udgravede Partier, hvilke, som nævnt, navnlig strakte sig nord for Choret, men ogsaa i mindre Grad øst og syd for dette. Herefter er da den større Plan udført, som jeg her fremviser. En nøie Betragtning af det i 1862 Fundne i Forbindelse med forskellige Brudstykker, som henlaa i Stenbunker eller andet Steds i Klostergaarden, gave dog endel Oplysninger om den oprindelige Kirkebygning. Dennes østre Partier bleve baarne af fortrinligt huggede profilerede Dobbeltsokler, og Apsis var udvendig prydet af Halvsøiler; der bar en rundbuget Frise, over hvilken Gesimsen atter maa have hævet sig. De

fladbuede Alternicher ved Kapellerne synes indvendig at have været forsynede med et 10 Tom. høit enkelt Sokkelskifte med attisk Profil. En af Kirkens Portaler har haft balysterformede Søiler, der er meget sjeldne her i Landet (den nordre Portal af Sjørring Kirke). Ved fine, vandrette Rundstave vare Søileskafterne inddelte i Belter. Af mærkelige Rester fra Kirkens ældste Tid maa ogsaa nævnes en Kvadersten med en udhuggen stærkt sammenbøiet, menneskelig Figur, som har Plads i en Pille i det søndre Sideskib.

I Middelalderens Slutning blev Kirken ombygget og forhøiet i gothisk Stil og med Munkesten. Midtskibet og Sideskibene fik nu spidsbuede Hvælvinger. Efter Reformationen handlede man ilde med den gamle Klosterkirke. I 1594 holdtes et Kirkesyn i Anledning af, at begge Korsarmene vare blevne nedbrudte. 1616 blev Kirken restavreret af Lehnsmænd Gotzlef Budde paa Kongens Bekostning, for at den kunde bringes i nogenlunde Stand igjen. Om trent 100 Aar senere foretoges en Hovedreparation af Justitsraad Kjærskjold. Paa en Afbildning af Børglum Kloster med Kirke fra 1764 i »Dan. Atl.« vises den sidste med spids Gavl mod Vest; nu er Taget derimod afvalmet. Det var i sin Tid dækket med Bly, men maa nu nøies med Tegl. Kirken har bevaret et Par interessante Ligsten, nemlig over Biskop Jep Friis † 1483 og over Biskop Niels Stygge Rosenkrantz † 1533. Arkivtegneren Søren Abildgaard afbildede disse Sten i 1766, og ved udviist Velvillie fra Nationalmuseets 2den Afdelings Side har jeg seet mig istand til her at ophænge disse og andre Tegninger vedrørende Klosterkirken m. v. Biskop Jep Friis stiftede et Kapel ved denne i 1483 og skjenkede en Sølvkalk og Disk til Altret. Paa den Sidste staaer en latinsk Indskrift, der i Oversættelse lyder: »Bed for Giveren, Jep Friis«.

I Aaret 1215 sendtes en Kannik fra Børglum til Rom for at faae Pavens Tilladelse til Oprettelsen af et Præmonstratenser-Kloster for Nonner i Vreilev. Sagen synes

dog ikke at være gaaet i Orden strax; men Klostret nævnes første Gang 1253 eller 54. At dømme efter Klosterkirkens ældste Architektur synes den at være opført i den 1ste Halvdel af det 13de Aarh. Den var oprindelig viet til Sct. Nicolaus, senere vistnok til Vor Frue; idet mindste sees denne i Klostrets Sigil fra 1335¹⁾. Kirken ligger nord for Klosterbygningerne, og en Korsgang forbandt den med disse. I 1871 foretog afd. Professor Löffler Udgravninger omkring Kirken og fandt ved denne Leilighed Fundamenterne af Korsgangen, som strakte sig langs dens Sydside. Bredden af Korsgangen viste sig her at have udgjort 3 Al. Kirken var oprindelig bygget i romansk Stil og har bestaaet af et anseeligt, udv. 18 Al. bredt Skib og et noget smallere Chor, der sluttedes af en Apsis i Øst. Ydersiderne af Murene synes udelukkende eller dog for den langt overveiende Del at have været byggede af hugne Granitkvadre. Skibet og Choret maa have været overdækkede af svære Bjælkeløfter, og Apsis har uden Tvivl havt en Halvkuppelhvelving. De oprindelige Mure have havt en Høide af omtr. 8 Al. over det nuværende Jordsmon, hvortil kommer 1½ Al., som dette sidste har hævet sig i Aarhundredernes Løb. Kirkens Sokler, nemlig en Dobbeltsokke paa Skibets større vestre Del og et enkelt Sokkelskifte med en Karnis paa Chorets Nord- og Sydside, skjules derfor saa at sige helt under Jordlinien. Apsis har havt et tilsvarende Profil, hvad der fremgaaer af en buet Sten, der ligger som Dørtrin i Taarnet. Af andre Enkeltheder fra den ældste Bygning maa nævnes følgende. Fra Korsgangen har henimod Skibets østre Ende aabnet sig 2 store Rundbuer (den ene 4½ Al., den anden omtr. 5 Al. bred) gennem den søndre Ydermur og dannet Adgangen for Nonnerne til Kirken. Buerne støttede sig til en svær, firkantet Granitpille i Midten. Af andre Indgange havde Kirken vistnok een paa Skibets vestre Gavl. Denne Sidste viste en eiendommelig Udsmykning af rundbuede,

¹⁾ Se Afbildningen i •Ny kirkehist. Saml.• VI, 361.

kun omtr. 2¹/₂ Tom. dybe Blindinger, hvoraf der endnu er Rester tilbage. Det Mærkeligste herved var dog den Søile, som havde baaret 2 til hinanden stødende Blindinger, og som havde et fuldt Skaft, hvoraf kun Halvdelen sprang frem foran Murfladen. Paa Skibets Nordside henimod den vestre Ende findes en tilmuret Dør, der sluttet af et Bueslag af Kilesten¹). Samme Side af Skibet har bevaret 3 smaa rundbuede, granitindfattede Vinduer. Løffler siger, »at der kun fandtes Vinduer paa Nord siden, idet Sydsiden dækkedes af Korsgangen i hele sin Udstrækning«. I denne og flere andre Henseender deler jeg ikke den afdøde Forskers Opfattelse. I Sydsiden af Skibet henimod Vest sidder en Vinduessmigsten, der vender Enden udad og har faaet en tilfældig Plads ved Sidens Ombygning. Denne Sten har en kraftig Rundstav i Hjørnet, og den synes kun at kunne have hørt til et af de Vinduer, der over Korsgangens lave Tag fra Syd kastede Lys ind i Skibet. Løffler omtaler (S. 371) »den runde Overdel af et gammelt Vindue indsat i Muren i omvendt Form«. Diameteren af denne Stens Halvcirkel er meget mindre end den tilsvarende Linie i de førnævnte 3 oprindelige Vinduer paa Skibets Nordside, og jeg anseer Stenen, der i det ydre er aflang-firkantet afsluttet, ikke for en Vinduesoverligger, men derimod for et Brudstykke af en Frise, der kan have bekronet den oprindelige Kirkes Mur, ligesom vi ovenfor saae, at Tilfældet har været ved Muren af Apsis i Børglum Klosterkirke. Af det Forhold, der bestod mellem de 2 Klostre, ligger det nær at tænke sig forskellige Ligheder mellem Kirkernes Architektur.

I den senere Middelalder er der ogsaa foretaget betydelige Ombygningsarbejder ved Vreilev Klosterkirke, og jeg skulde tro, at dens nuværende Udseende i Hovedsagen skriver sig fra denne Tid. De flade Bjælkelofter fjernedes, Ydermurene forhøiedes omtrent 4 Al. med Munkesten, Apsis

¹) Løffler siger i sin Beskrivelse af Klosterkirken i »Ny kirkehist. Saml.« VI, 368 feilagtig, at »Aabningen afsluttedes lige foroven«.

nedbrødes, og Choret udvidedes, saa dets Sidemure kom til at staa i Flugt med Skibets. Ved en Række firkantede Murstenspiller deltes Skibet i et bredere Hovedskib og et smallere Sideskib, det sidste mod Nord, og hele Kirken overhælvædes. Henimod Kirkens østre Ende tilbyggedes mod Nord en større Korsarm, et Sakristi eller Kapel, der atter senere er nedbrudt. Kirken fremtraadte nu væsentlig i gothisk Stil, idet denne gjorde sig gjældende i Arkaderne ind mod Sideskibet, i Hvælvingerne og Vinduerne. Af disse Sidste findes 3 større i den søndre Mur, og endel højt-siddende mindre i den nordre, alle omgivne af False. De sidstnævnte Vinduer ere senere tilmurede. Løffler taler (S. 370) om, at Sydsiden øiensynligt har lidt betydeligt ved »Gjennembrydningen til store spidsbuede Vinduer«. Dette er et meget vildledende Udtryk; thi der har aldrig været foretaget nogen Gjennembrydning, idet Vinduerne simpelt hen ere opførte samtidig med Murens Forhøielse, hvad der især viser sig tydeligt ved de 2 vestlige Fag i Skibet. Den Omstændighed, at Vinduesmidterne falde nøie sammen med Midterne af Stjernehvælvingerne i Hovedskibet taler ogsaa tilstrækkeligt for Samtidighed. Løffler mener (S. 370), at de væsentlige af Forandringerne i Kirken skrive sig fra en saa seen Tid som det 17de Aarh., og at endog Hvælvingerne først da ere indbyggede (S. 372). Paa Skibets Sydside findes med Smedejerns Ciffre Aarstallet 1667, hvad der maa antages at skulle minde om Byggearbejder, der ere foretagne ved Klosterkirken paa den Tid. Jeg tænker mig, at disse maaske nærmest have bestaaet i Opførelsen af Taarnet mod Vest, der staaer skjævt paa Gavlen, og af den nuværende Chorgavl, Tilmuringen af de spidsbuede Vinduer i det nordre Sideskib og Nedrivningen af Sakristiet.

I de senere Aar ere Kirkens Stolestader og Bræddegulvene i disse blevne fornyede. Det er at beklage, at den særlig gode Leilighed, der da fandtes, ikke blev benyttet til at foretage Gravninger indvendig i Kirken under Gulvene. Det maa antages, at saadanne Undersøgelser maatte have

bragt Ting for Dagen, der endnu maa siges ikke at være fuldt ud opklarede med Hensyn til den gamle Klosterkirkes Grundplan og navnlig dens Udstrækning mod Øst.

Den anselige Vraa Kirke er bygget af huggen Granit og bestaaer oprindelig af Skib og Chor med flad Gavl i Øst. Taarnet mod Vest af Munkesten, dog med den nedre Del beklædt med Granitkvadre, er en senere Tilbygning ligesom Vaabenhuset mod Nord. Skibet har Bjælkeloft, medens der i Choret findes en i den senere Middelalder indbygget, spidsbuet Hvælving. Selve Bygningens Enkeltheder ere i det Hele simple. Murene hvile paa en Dobbelt-sokkel, hvis øverste Skifte har en hulet Skraakant, medens det nederste, der har en vandret Overkant, skjules under Jordlinien. Den gamle nordre Dør (Kvindernes Indgang) er bevaret, og Vaabenhuset er bygget foran samme. Paa denne Side findes Spor af de ældste Vinduer. Betydelige Ombygninger ere foretagne af Façadernes Kvadre. Den smuktformede oprindelige Granitchorbue er egentlig den eneste af Kirkens Enkeltheder, der vækker særlig Opmærksomhed. Indtil den nyeste Tid var Vraa Kirke derfor ikke synderlig kjendt blandt Archæologerne; men efterat en Mængde Kalkmalerier for faa Aar siden ere blevne fundne og ved Nationalmuseets Foranstaltning restaurerede af Kunstmaler Eigil Rothe, er Forholdet et andet. Kalkmalerierne, hvilke skrive sig fra Tiden omtrent 1500, falde i 2 Hovedgrupper, idet de dels ere anbragte paa Chorets Hvælving, dels paa Skibets nordre Mur. Paa Chorchvælvingen sees lige over Altret: 1) Christus som Verdens Dommer, mod Nord; 2) Himmeriges Port. Himmerige vises som en stor Borg, hvis Port aabnes af Sct. Peter, der staaer paa en Bro; bag ham sees en Flok Salige, derimellem en Pave, en Biskop, en Dronning og adskillige andre. Billedet mod Syd viser: 3) Helvedesgabet. Blandt Figurerne paa dette mærkes særlig en Biskop, der peger paa sin nøgne Frille ved hans Side. 4) Billedet mod Vest falder i 2 Afsnit. Længst mod Syd sees a) en Mand, der er erotisk optaget

af en Kvinde; begge holde Hænderne ned i en Kiste, som er fuld af Pengesække og Gulddynger. En tredie Figur skjænker Vin for de tvende. I den anden Del af Billedet vises b) en Seng, hvorpaa der ligger en døende Mand; hans Hustru trykker ham et Vokslys i Haanden. Mandens Sjæl, der fremstilles som et lille, nøgent Barn optages i Himlen af en Engel; men en afskyelig Djævelskikkelse søger at fastholde Sjælen og snoer sin Hale om den.

Skibets Mure synes alle at have været prydede med Malerier; men der er nu kun Rester tilbage, nemlig, som før sagt, paa den nordre Mur. Her er viist Christi Lidelseshistorie i et Par Rækker Medailloner. I den Øverste sees: 1) Indtoget i Jerusalem (Brudstykke), 2) Fodvaskningen, 3) Jesus for Ypperstepræsten og 4) Jesus for Pilatus; i den nederste Række: 5) Tornekroningen og 6) Korsdragningen. Christus føres i et Reb; nederst paa hans Klædning er fastgjort 2 Træplader med spidse Søm for at pine ham under Gangen. Simon af Cyrene støtter Korset, der har Form som »Taukorset«, og Maria og Johannes sees ligeledes. Endelig vises 7) Christi Himmelfart og 8) den hellige Aands Sendelse. I Mellemrummene, der fremkomme, hvor de som Cirkler formede Medailloner stode til hverandre, er malet forskellige Dyrefigurer. Et Sted sees saaledes et Svin, der sidder opreist og spiller Guitar, paa et andet en Hjort. I den senere Middelalder var det oftere Tilfældet, at Kunstnerne tillode sig al Slags plump Spøg paa de hellige Steder. Jeg erindrer saaledes at have seet et Svin, der blæser paa Sækkepibe, udskaaret paa en middelalderlig Degnestol i en jydsk Landsbykirke. Billedskjæreren har vel her villet hentyde til Degnens daarlige Sang. Paa Skibets nordre Mur i Vraa findes foruden de nævnte Fremstillinger et Par af de bekjendte Indvielseskors. Saadan blev gjerne malede i et Antal af 12 paa Kirkens Mure af den Biskop, der indviede den.

Endnu skal ved Vraa Kirke gøres opmærksom paa dens Alfertavle fra 1670 i Barokstil med et Midtparti af

den gamle katholske Altertavle, som i udskaaet Arbeide viser Christi Gravlæggelse.

Nær ved, hvor vi befinde os, ligger den lille uanselige Vester-Brønderslev Kirke. Selve dens Bygning frembyder Intet af særlig Interesse; men jeg skal her minde om dens latinske Indskrift, som jeg har nærmere omtalt i mit Værk: »Danmarks middelalderlige Kirkeklokker«, og som lyder i Oversættelse: »† I Herrens Aar 1418. Medens jeg drages, hører I ved Arnen, kommer til Gudstjenesten«. Jeg vil nu slutte disse Meddelelser med Ønsket om, at den gamle Klokke, der snart har lydt i 500 Aar, endnu i lange Tider maa kalde Menigheden i rigt Maal til Guds Hus.